

Magyarok közt egy európai

Egy nappal Németh László születésének 100. évfordulója előtt hívott fel Vajda Gábor, s írást kért az induló folyóirat első számába. Már csak a jeles nap miatt, de azért is, mert nemzedékemet s különösképpen engem nem egy szál fűzött és fűz Németh Lászlóhoz, úgy gondoltam, legmegfelelőbb lesz, ha a minőség forradalmáról emlékezem meg. Induljon az Aracs egy kicsit Németh László jegyében, hisz életművének megannyi tétele, számos állítása, elképzelése áll közel hozzám. És nem felejtetem el azt sem, hogy amikor 1950 áprilisában a Híd ún. ifjúsági számának megjelenése után kitört a botrány, egyik akkori ellenfelünk, a kommunista publicisztika akkori vezértollnoka, Gál László, a Dolgozók című hetilapban megjelent cikkében Kállai Gyulának, az akkori magyarországi kommunista ideológusnak egy 1943-as cikkéből idézett, mégpedig azt, hogy a magyar írók közül ki kinek a kezét fogja: „... Illyés Gyula a Németh Lászlóét, Németh László a Kodolányiét...”, s ezen a vonalon Kállai – s nyomában Gál László – eljutott Imrédy Béláig, s Imrédy után három pontig, amelyekkel valószínűleg a szélsőséges, nyilas Szálasi Ferencre akart utalni. Akkoriban, 1950-ben, ez a gondolatmenet – amely a fasiszta, háborús bűnös Imrédyig és még tovább vezetett – súlyos vád volt, noha természetesen egy beteg, elfogult, rosszululatú, s nyugodtan mondhatom, bűnös eszmeiség szülöttének számít, de könnyen lehetett volna – enyhén szólva – kellemetlen következménye is. Amit annak idején Gál László leírt, az bizonyára nemcsak az ő véleménye volt, s habár nem sokkal később megváltoztak a nézetei, s maga is arra az oldalra állt, melyen azok álltak, akikkel 1950 tavaszán szembehelyezkedett, felépése jelleméről, erkölcséről árulkodik. Ez is egyik példája annak, milyen közéleti és kulturális viszonyok uralkodtak nálunk a kommunista rendszer idején.

Arról a Németh Lászlóról nyilatkoztak így – és nemcsak Kállai meg Gál –, aki valójában mintaképe volt az igazi közép-európai magatartásnak, olyan mintakép, melyet ezen a területen ma is követni kellene.

Németh László ezt írta 1932-ben: „Igazán itt az ideje, hogy megismerjük tejtestvéreinket, akikkel egy sors száraz emlőjét szoptuk”, ugyanis „mi, Duna-népek... itt élünk egy sorsközösségben, egymásról mit sem tudva”. 1940-ben ezt így részletezi: „nem egy anyától lettünk, de egy sors tejét szívtuk. Ez a közös tej üt ki történetünk, társadalmunk és politikai küzdelmeink hasonlóságában.” S mintha hat évtizeddel előre jelezte volna: „A magyar Kelet népei közül való; legszorosabb sors rokonai élnek mellette – s melegíthetik. Végül. Akármilyen rendbe kell beilleszkednünk, nagy előny számunkra s a rend számára is, ha együtt illeszkedünk bele.” Így jelzi előre, ami azóta több mint időszerű lett: a kelet-közép-európai, a délkelet-európai összefogást, a nagy európai kézfogást. Ezt megerősítette az 1989-ben megjelent Sorskérdések című kötetének előszavában: „... amit én próbáltam képviselni: Kelet-Európa kis népei közt a helyünk.” Tehát – hogy visszatérjek az 1950-es Gál-féle vádakra – szó sem volt semmiféle jobboldali kézfogásról, ellenkezőleg: a XX. és XXI. század legidőszerűbb eszméinek jelentkezése volt ez.

Ha valaki össze akarná állítani az új Európa, az egységes Európa elődeinek lajstromát, elsősorban Németh Lászlónak lenne ott a helye. Mert hallgassuk csak meg, mit írt 1932-ben Új nyelvtanokra című cikkében: „Cseh, szerb, román, német: ellenség, tanítja a régi patriotizmus, én azonban a Rajnától az orosz határig az etnográfiai és nemzeti sérelmek fölött egy új vállalkozás körvonalait látom, mely testvérré teszi az ellenséges népeket, közös csillag felé tereli a farkasszemet néző tekintetet.” Mintha a múlt század végének európai kibékülését látta volna előre, s azokat az európai csillagokat, amelyek ma a kék lobogón ragyognak. Igaz, ő nem is gondolt akkor még az egész Európára, csak egy részére, Közép-Európára, s ha kissé túlozva is, de a magyarságnak is fontos szerepet szánt az új világ, az új Európa kialakításában: „Mi, magyarok, szétszórt, népekbe ékelt nép, ennek az új Európának vagyunk természetes erjesztői.” S ennek érdekében tanult kelet- és közép-európai nyelveket, mint mondta: „nagyobb hazám nyelvjárásait”.

Érdekes az a gondolatmenete is, melyet 1935-ben foglalt írásba (A magyarságtudomány feladatai): „De nemcsak ember vagyok én, hanem európai is. Beleszülettem egy kultúrába, s épp olyan kevésbé vonhatom ki magam belőle, mint sejtjeim, ha élni akarnak, vérem hatalma alól...”

Még szűkebb kör: közép-európai vagyok. Azon a földön élek, mely a tizedik században került Európa folyton mozgó határain belül... A legbelső kör a magyarság. Körülötte Európa és a kisépek öve; benne a magyar hagyomány, alatta a magyar tájak.” Az európaiság hirdetése mellett sem feledkezik meg tehát hazájáról, anyanyelvéről, történelméről: nem mond le arról, amit születésével, neveltetésével kapott.

A Reform című nagy tanulmányában, melyet 1935-ben írt, külön fejezetben foglalkozik a kisebbségi magyarsággal. Vannak talán, akik az erről a kérdésről, erről a státusról vallott nézeteit különködésnek, arisztokratizmusnak fogják minősíteni, de mindenkinek be kell vallania, hogy abban, amit Németh László a kisebbségi sorsról mond, van legalább egy szemernyi igazság. „A kevesebb joga az élethez az, hogy különb. A kisebbség jogosítványa, ha elit tud lenni. A nemesek kevesebben voltak a hűbéri államban, mint a parasztok, de senki sem mondhatta rájuk, hogy fölöslegesek. A kis nép vagy nemesség tud lenni a népek közt, vagy lökik, amíg elkallódik.” Németh László sohasem élte át a nemzeti kisebbségi sorsot, mégis olyan pontos ez a megállapítása és üzenete, hogy mindig gondolnunk kell rá, amikor kisebbségi ügyeinket rendezzük. Különbeknek kell lennünk, hogy méltó életet éljünk. Nem tisztségeket kell betöltenünk – habár néha ez elkerülhetetlen és szükséges –, nem karriert kell befutnunk, hanem a kisebbséget kell szolgálnunk, és egy nagy közösség érdekeit is a magunkénak kell elfogadnunk.

Trianon után kisebbségi sors sújtotta a magyarság jó részét. Ezt átérezte Németh László is, és 1928-ban írt Új reformkor felé című cikkében megszívlelendő gondolatokat vetett papírra: „Éppen mert nagyon racionalisták vagyunk, nagyon kell küzdenünk a nációkat kínzó államhatalom túlzásai ellen” – írta. „A magyarságot az ököljog halálra ítélte, s csak a lelkiismeretére ébredt Európa mentheti meg... Az integer Magyarországnál van egy sokkal szentebb jelszó: az integer magyarság.” Napjainkban valósul ez meg: a határok feletti magyar nemzet. Ebben nemcsak helyük van a kisebbségekbe szorult magyaroknak, hanem feladatuk is. Azok a feladatok, amelyeket Németh László vázolt fel a már említett eszmefuttatásaiban. De a nemzetnek van egy

ennél magasabb rendű tennivalója is. „A kis nemzetekre óriási feladat vár – írja ugyanebben a cikkében Németh László -, nekik kell az emberiséget a nagy nemzetekre ráparancsolniuk.” Úgy tűnhet fel valakinek, hogy ez a Németh László-i gondolat utópisztikus, lényegében azonban nagyon is jelentős, hisz a kis nemzeteknek – ahogy Németh László nevezi őket – nincsenek, nem lehetnek hódító törekvéseik, nincsenek, nem lehetnek olyan igényeik, amelyek más nemzetektől lemondást követelnek, háttérbe szorítanak másokat. És mivel gyöngék, tehát nem is képesek anyagi haszonra szert tenni, nekik az emberek közötti kapcsolatok építésének szebbik oldala jut: az emberiséget hirdetni és megteremteni, terjeszteni (még) a nagyok között is. Németh Lászlónak ez az álláspontja szervesen illeszkedik humánus szemléletébe.

Számunkra különösen érdekes az, amit Németh László az 1934-ben írt Nemzeti radikalizmus című cikkében mond. (Tudni kell, hogy ez a nemzeti radikalizmus semmiben sem hasonlít például Vojislav Šešelj radikalizmusára, sem arra, amit a romániai, szlovákiai vagy franciaországi jobboldali radikálisok hirdetnek és tesznek.) Ez a radikalizmus Bajcsy-Zsilinszky Endre egykori pártjának, a Nemzeti Radikális Pártnak az eszméje: «ez a mozgalom európai is – mondja róla Németh László –, s miközben nemzeti feladatait betölti, a szocializmus új, magasabb válfaját akarja megteremteni»...

Ebben az írásában fejti ki Németh László a tájhazáról vallott nézeteit. «Adjátok vissza az embereknek a tájhazát – mondja –, tudatosítátok körülmények és munka, lélek és láthatárral kiöltet világ kapcsolatait; a haza tapinthatóbb és szerethetőbb lesz. A nemzet életének melegedőtüzeit a tájhazák közepén kell kigyújtani – a kis egység, melyet még ismerünk, s melyben minket is ismernek, több embert enged be a nemzeti életbe, s a milliókhoz közelebb fekvő kultúrköröket teremt.” Ugye mennyire időszerű ma minálunk ez a Németh László-i elgondolás. Hisz a Vajdaság a mi tájhazánk, itt égnek a mi melegedőtüzeink, itt vannak kötelességeink embertársaink, magyarok és nem magyarok iránt. Ezekről a tájhazákról azt mondja Németh László, hogy önkormányzataik „a polgári élet fészkei”, s itt intézik a közigazgatás, a népoktatás és a törvénykezés ügyeit. Azt hiszem, hogy egy modern Vajdaság kialakításában tanulhatunk Németh Lászlótól, mint ahogy tanulhatjuk tőle – miként ezt a fentiekben kimutattam – a népek együttélését, az új európai élet megteremtését is.